

PRÓFÉTA A KASZÁRNYÁBAN

Szerlemem, Kondor. Végre a teljes mű, (ha igaz), és ráadásul nemcsak a kiakasztható képek, hanem végre a murálisok is, az indulástól a falra kerülésig az alkotás majd minden stációjával együtt. Ezért itt látható a *Szentesek bevonulása a városba* című kép teljes pompájában – a murális, amit annak idején a megrendelő visszautasított, mert megsejtette, hogy a „szentesek” – voltaképp lopók-csenők, a kép valójában rejtett satíra. Mindegy: most a Várkeresztény Testőrpalatájában (ami legyünk őszinték: voltaképp: díszes kaszárnya volt), a Kovács Gábor Művészeti Alapítvány, a Magyar Nemzeti Galéria, a Szépművészeti Múzeum összefogásával, valamint az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával látható/átélhető lett ismét a közel múlt legnagyobb művészeinek életműve. *Kovács Gábor* 2006-ban már bemutatott egy szép kis gyűjteményt, akkor az Andrássy úton lévő termeiben – úgy sejtem, Kondor neki is mániája, bár az akkori kiállítás – ahogy a mostani is – nagyrészt kölcsönzött művekből állt össze. Akkor is megcsodáltam. A mostani teljességből, a kétemeletnyi anyagból – csak önkényesen emelek ki darabokat, azokat a műveket, melyek fejbe vágta eleven maiságukkal.

Tényleg döbbenet: ebben a nem kiállításnak épült, komor térben egyszerre csak fellobban a művész tragikus világképe. Ahogy belépek, mellbe vág a *Plébkrisztus* című hatalmas olaj/vászon alkotása (1964). Még sohasem léphettem ennyire közel hozzá – ha egyáltalán volt már kiállításon. A megfeszített-alak nemcsak a biblikus történet tragikumát, a kép a megkínzottakat idéz meg. Annyira, hogy nekem valahogy egy – a II. Világháborúban dívott büntetésmódra, illetve a „kikötött áldozatra” hajaz, emberi tragédiát látsz itt, szakrálisba transzponálva. A főalak mellett jobbra, egy férfi balra egy nő alakja – ikonográfiailag értelmezhető, ám Kondor „banalizálja” a szent történetet, ami mégis megmarad szentesnek: az emberi szenvedés szenteségének. Jó, itt magyarázatok, ám végül is nem tudom szavakba önteni, mi vágott ennyire fejbe. Csoda.

A kiállítás megpróbálja tematikus rendbe rakni az életművet (nem biztos, hogy szerencsés vállalkozás). Így találkozhat az „Kondor angyalai” szekcióban a festő titkos szerelmével a demitizált angyalábrázolásokkal. A kiállítás döbbenete: mert az angyal motívum, ami hol főtémaképp, hol járulékos elemként többször is visszatér Kondornál. Az első megrázó – mert politizáló – felbukkanása a *„Forradalom kis angyala”* (1959) című képének nőalakja: egy „civil angyal” látsz, vörösbe tartott

Pléhkrisztus, 1964

képegeszen ugyan a széttárt szárny jelzi, hogy a köznap és a szentség határán járunk. De az asszony karján gyerek ül – amivel deszakralizálja, legalább is hétköznapivá teszi az angyalsorsot. Amin ámulsz: a kép – még a véres megtorlás idején – a forradalom áldozatainak állít mementót. A kortársak pedig emlékeztek az „anyák tüntetésére” a felkelés napjaiban. A kép szomorúsága, az angyal magánya tagadhatatlan.

Az angyal-téma szerintem a nem-politizáló Kondor szenvedésének kódja, a „bukás” fájdmának szakralizálása. Annyira így, hogy a későbbi ugyancsak a széttárt szárnyú angyal (a *Bukás* c. 1964-es képen) egyszerre több asszociációval tér vissza. A kép alcíme (*Szent Antal megkísértése*) –, ám ugyanakkor a néző Ikaroszra asszociál, a Napba repülni készülő, naiv ifjúra és annak bukására. Már csak azért is, mivel a kép felső harmadában Daedalus repked, míg a vászon átlóval elvágott alsó felének felületét a széttárt-lehanyatló két szárny a pusztulásra ítéltetést juttatja eszünkbe. Nekem olyan ez a kép, mintha kódolva idézné vissza a *Forradalom kis angyalának* sorsát – (gondolja a kor cenzurális viszonyaira, meg Kondor „túrt” státuszára). És mégis: a forradalom tragédiájának „jelenben tartása” ott bujkál a sokértelmű, sok asszociációt egyesítő képben. Ezért hiszem, hogy *A Forradalom kis angyala* és a *Bukás* tragikus „hőse” – időt átívelő módon – az egyik ’59-ből, a másik ’64-ből – párban állnak. A forradalomnak emléket állító – korai – kép sem optimista, a pusztulás jelei kezdik ki a „civil” asszony testét, amit nem ment meg a kitárt szárny utalása, vagyis hogy angyalok nem halnak meg... A későbbin, a *Bukás* című képen, az Ikarosz-téma fedi ezt az 56-os utalást, de hogy Kondorban – mint generációjának számos tagjában – a forradalom, és annak bukása ütötte seb dolgozik, az kétségtelen.

A vörös szárnyak egy meztelen férfitesthez illeszkednek, rajtuk áttörve segítségért kiáltó kezek nyúlnak az egekbe – reménytelenül. Ugyanakkor a szárnyak illeszkedése problematikus: olyan, mintha ruha lenne – a férfitestet borító köpeny,

mivel a szárnyak nem a lapockákból bújnak elő, hanem mintha a férfi-figura bele-gabalyodott volna e szerep-kellékbe. Nehéz dolog a próféta-ság.

A szárny alsó „tollazata” fura világra utal. Kondor jellemző „pálcika-emberei” tesznek-vesznek, veszekednek, csinálják a szomorú káoszt. Hajó úszik, egy pálcika-ember kötésig vízben áll, fohászra, vagy segítségért emeli karjait – mindez „miniben”: a lehulló szárny csücskén, kvázi a „való világ” közönyös rémségére utalva. Az egészben persze a keresztirányú kompozíció a döbbenetes: a vörös angyalszárny bal alsó saroktól a jobb felső képszélig uralja a vászon terét. És: a vörösön túl – ironikusan – a Daidalos (vagy Szent Antal?) bölcs hidegséggel figyel: groteszk tragikum itt is.

Az angyal-motívum másutt is visszatér: már a kezdet kezdetén (*Angyalpár*, 1958-ból) aztán nagyvonalúan *A repülés géniusza* (1964) című képén. Itt bár csak mellékesen „említve”, de ott a repülni akarás angyali modellje. Az angyal motívum „használatában” az a csodálatos, hogy Kondornál nem a „jó” metaforáit képviselik: vagy földiek, csak épp szárnyakat viselnek, vagy „technikusok” (mint a repülés géniuszában), vagy kifejezetten negatív szereplők. Igen, „gonosz” angyalok is vannak. Ld. pl. a *Szentek bevonulása a városba* című nagy murálisát, ahol már a sötét angyalokat láthatjuk – igaz, pálcika-figurákként, de ezek a sötét alakok a „város” rendőreiként fogdossák össze azokat a lakókat, akik menekülnének a „szentek” bevonulása előtt – legalábbis ahogy én lefordítom e figurák rohángzását. Az angyal-mítosz ilyen kétértelmű felfogása (ábrázolása) szerintem egyedülálló a festészetben. Mondanám

Bukás, (Szent Antal megkísértése) 1967

Szent Péter és egy nő I. 1967

Klee híressé vált képe után, hogy amivel Kondor dolgozik, az az „*angelus novus*” – egy fura égi-földi lény különböző transzformációja. (A Klee-kép szent és gonosz, vigyori és tragikus arcú figurája Walter Benjamin kedvence volt, hozzá gyártott történetfilozófiai enigmát...) És hát tudjuk – ha máshonnan nem, Madách művéből –, Lucifer is angyal volt egykor, szerintem ezt a státuszát „gonoszként” is megtartotta – csak így teljes a figura szakrális értelme. Kondor ezzel dolgozik.

Ámuldozom a *Szent Péter és egy nő* (1967-es, olaj, farost) c. képén: már a figurák elhelyezése is fura (groteszk, ironikus) – két egymástól különálló alak, házak előtt áll a szent, valami kerítésféle előtt ül a nő – meztelenül. Még csak fel sem kínálkozik, a Szent – feltehetően zavarában – kecses mozdulattal tanakodik, hogy most mit kell/lehet tenni? Belenéz a felettük kikerekedő Napba. Az én olvasatomban a Szent glóriája és a Nap kerekése a kép festői centruma. A kettejük közti házak – háttérként való – „beköszönése” Kondor szokásos deszakralizáló gesztusa. A kép azért is érdekes mert Kondornál alig – ha egyáltalán – fordul elő erotikus téma. Itt megjelenik – de teli groteszk (abszurd) kérdéssel. Nagyon tetszik.

Aztán itt van az ugyancsak megfejthetetlen: a *Darázskirály* című kép (1963, olaj, farost). Nem először állok vele szemben, és ma is csak annyit érzek, hogy lebilin-

Darázskirály, 1963

csele a jelentések polifóniája, de hogy miért szomorú ez a „király” (hisz már minden az övé, kivéve a „darazsat”); hogy egyáltalán miért király ez a figura, és hogy ebből mennyi az irónia – Kondor titkos képalkotó „fegyvere”) –, azt csak találgatni tudom. Mert ugye király ugyan, mindene van – mögötte a „város”, kvázi jelzi, hogy birodalma is van, de a kezében – igaz, két egymástól független kezét látsz – valami van, amit a „darázs”, úgy tűnik, megenni készül, vagy csak kisajátít. Egyszóval, hogy a király nézheti kezeit, mert ami benne van már a „darázs” karmaiban van. Ha igaz. (Nem lehet kivenni ugyanis, mi a csudát kaparint meg ez a darázs? Igaz, nem is lényeges, a fontos, hogy nem a király itt a főnök, hanem a darázs, melynek sok szárnya van, nem is igazi darázs, csak a képcím után nevezzük darázsnak. Szóval akár mennyit álldogálok a kép előtt, nem tudom megfejteni rejtvényét. De a nagy festészet lényege a „látható-láthatatlan titok”, a sokértelműségbe rejtett – csak átélhető, de nem magyarázható hatás.

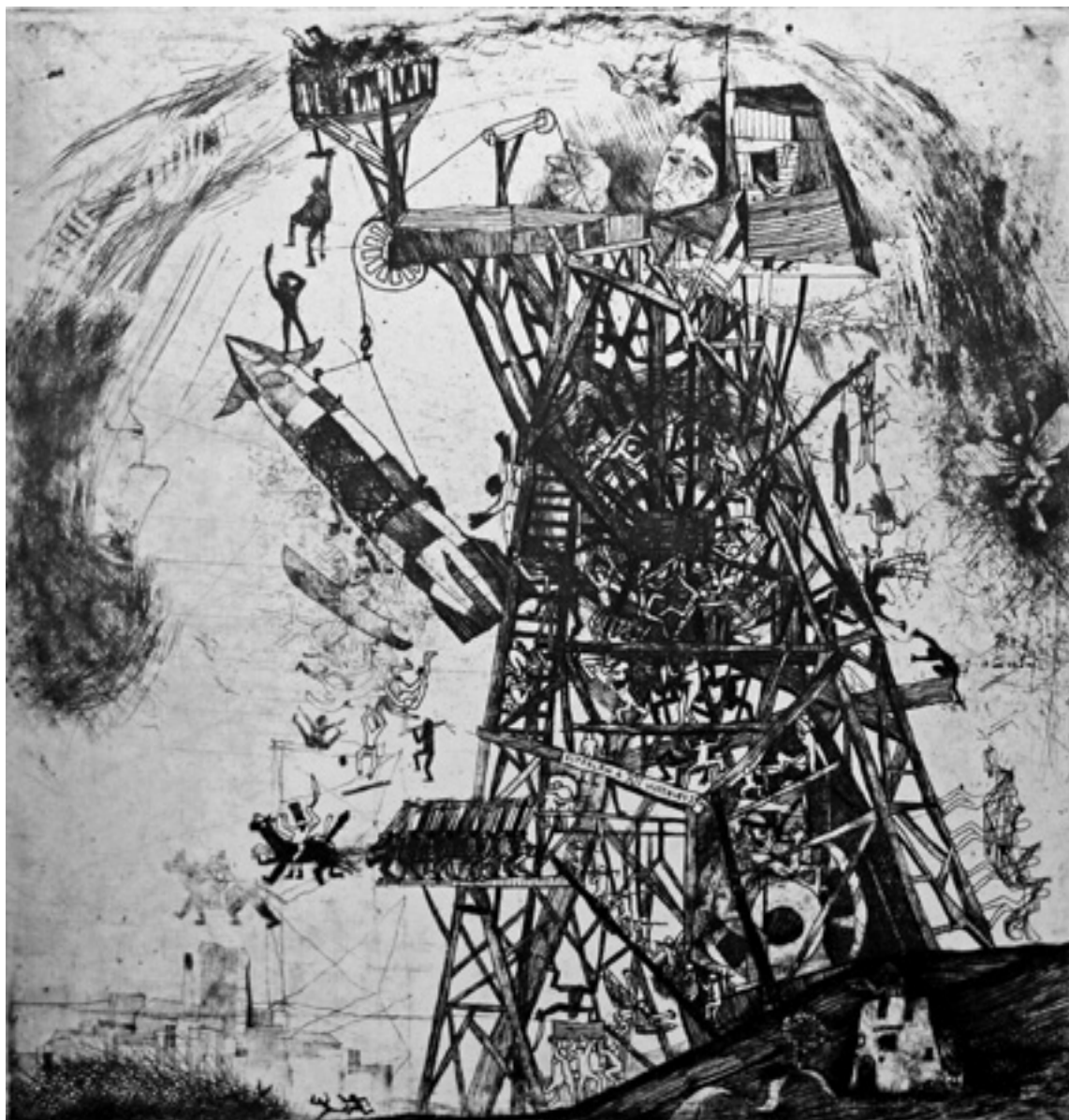
A kiállítás rendezése a „nagy teret” a festményeknek tartja fenn, a grafikai anyag a falakon sorakozik. Ezek közül most csak a *Bomba* című 1966-os rézkarcát (29×27 cm.) emelem ki: a gyilkos erőfeszítés hiábavalóságát/gonoszságát láthatod. És fenn, az kilövőtorony tetején talán maga a művész szomorú arca: mint ha próbálná magát keresztbe rakni e vállalkozásnak. Kondor itt igazi próféta volt, mert, hogy ma ugyanígy emelik itt-meg-ott ezt a vacakot, ugyanilyen állványzatok, szenvedő figurák dolgoznak a végpusztuláson. Jó pár félórát el lehetne tölteni ennek és a többi rézkarcnak bámulásával-megértési kísérletével: Kondor a nagy elrejtő-megmutató művész, grafikája gondolati labirintus. (Csak idézni tudom Rényi András híres írását a *Szent Antal megkísértés* c. képről: vonalról vonalra – a titkok erdeje bomlik ki elemzésében.)

A grafikai gyűjtemény bemutatása egy nagy kérdést is hoz magával: Kondor Béla festő volt, vagy grafikus?, netán grafikai elemekkel dolgozó festő? Mi a szerepe a hangsúlyos vonalaknak festményeiben? Kondor persze nevetne ezen a butuska kérdésen: rézkarcai – és azok sokszoros rejtvényei – legalább olyan mélyen ásnak az ember-mítosz belsejébe, mint fali képei. Festményei a legnagyobb természetességgel dolgoznak vonalakkal, grafikai elemekkel, és színekkel. Ennyiben is unikális nagyság. Szóval: a kérdés – törölve.

Ha már itt, hadd említsem, hogy az életművet összefogó *Szentek bevonulása a városba* című kép a nézőtől távol került. Tán térhiány miatt, jóval a néző feje felett látható. A megoldás végül is érthető, hiszen a kép óriási felületet igényel – gondold meg, mérete: 176×376 cm. Nos, itt, a kiállításon a terem felső harmadába került, olyan helyre, ahonnan a néző legfeljebb távcsővel veheti ki a kép „trükkös” megoldásait (pálcika-emberekre gondolok, meg a kétszer is szereplő „gondolkodó”-figurára, vagy a Jónás-utalás részleteire) – mindez szabad szemmel, a parketten állva nem fogható fel. Így aztán a kép hihetetlenül talányos és groteszk rejtvényyszerűsége nem tud érvényesülni. Pedig ez a mű valóban egy élet és egy életmű összefoglalása: befejezése után a művész örökre letette a palettát.

Örülünk a kiállításnak, Kondor él és élni fog, s közben újabb és újabb titkaira lelhetünk minden új kiállításon. Ahogy ezen a mostani gyűjteményesen is. ■ ■ ■

Almás Miklós (1932): Az ELTE és a Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet professor emeritusa. Kezdetben dráma (színház) és filozófia határozta meg életét, Lukács György tanítványaként sajátította el a szakmát, valamint a holisztikus gondolkodást. Első könyveit ez az észjárásbeli habitus határozta meg. 1990-től kezdte érdekelni a gazdaságfilozófia, egyáltalán az ökonómia (finánckapitalizmus), amiben sokat segített az a kétszer egy év, amit Amerikában töltött: e rendszer működésének testközeli élménye határozta meg további tevékenységét. Attól kezdve véli úgy, hogy a világ folyását e tőkeformák globális – és radikálisan új – működése (és diszfunkciója) határozza meg. Szerelme azért az esztétika maradt, oktatóként, kritikusként, esszéistaként a művekkel való bibelődés, a hermeneutika és elemzés tölti ki életét. 1987-ben választották akadémikussá, 2004-ben kapott Széchenyi-díjat. Könyvei a Kalligramnál: *A szerelem lehetetlensége* (2012), *Bevezetés a 21. századba* (minisszék, 2015).

Bomba (rézkarc) 1966

Kondor Béla gyűjteményes kiállítása. Várkeri Bazár.
Megtekinthető: 2017. július 2-ig.

A cikk eredeti változata az Art7.hu művészeti portálon jelent meg.
Link: <http://art7.hu/kepzo-es-iparmuveszet/kondor-bela/>
Itt némi kiegészítéssel adom közre.